

Євченко Наталія Григорівна

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ФАКТОР БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті визначено місце і роль оподаткування в системі факторів, що формують зовнішнє середовище функціонування банку. Окреслено основні напрямки впливу системи оподаткування на діяльність банку. Розглянуто функції банків у податкових відносинах, що визначають відповідне податкове поле їх діяльності.

Ключові слова: зовнішнє середовище, фактор, система оподаткування, прямий вплив, опосередкований вплив, податкове поле.

Актуальність теми. Більшість концепцій існування та розвитку банків у зовнішньому середовищі поділяють підхід до банку як до відкритої системи, що постійно взаємодіє з окремими елементами зовнішнього середовища: іншими банками, підприємствами, організаціями, що належать до соціально-політичних та економічних інститутів держави, місцевих органів і т.п., і дає змогу йому підтримувати стійке становище, виживати в умовах зовнішнього середовища, що постійно змінюються. Необхідно зауважити, що на сьогодні не існує єдиного, інтегрованого підходу щодо побудови загальної концепції зовнішнього середовища, яка б усебічно поєднувала економічні, технологічні, соціальні та політичні впливи на банк, особливості взаємодії його з партнерами, конкурентами, клієнтами та ін.

Вплив, що здійснюється оподаткуванням на результати функціонування суб'єктів господарювання визнається більшістю науковців. Проте, тематика наукових праць з проблем оподаткування банків майже не розроблена у вітчизняній економічній літературі. У роботах О.Д. Василика, П.В. Мельника, Д.Г. Черника, В.Г. Панскова, А.І. Крисоватого, В.Л. Андрущенко, О.Д. Данілова, В.В. Вітлінського, О.М Соколовської, І.І. Д'яконової. значна увага

приділяється обґрунтуванню ролі і місця податків в економічній системі. Окремі аспекти впливу оподаткування на діяльність суб'єктів господарювання ґрунтовно висвітлені в роботах Ю.Б. Іванова, В.В. Лащак, Р.П. Жарка, Є.Б. Бережного, О.В. Сірка, Д.М. Серебрянського, О.Т. Замасло.

Характеристику банку як суб'єкта податкових відносин в Україні розглянуто лише з точки зору юридичної науки [1]. Більше уваги дослідженню специфіки оподаткування окремих банківських операцій і розробці напрямів їх вдосконалення було приділено в роботах ряду російських вчених В.С. Петросової, М.Л. Бутилькова, О.І. Борисова, К.А. Кантирева.

Постановка завдання. У більшості зазначених робіт розглядається розвиток системи оподаткування банків та питання податкового стимулювання інвестиційної діяльності банків, яке пропонується здійснювати шляхом надання різноманітних пільг. В той же час об'єктивного аналізу оподаткування як фактора банківської діяльності та можливостей оптимізації його впливу до цих пір так і не було проведено.

З огляду на вищезазначене, завданням даної статті є визначення напрямків та наслідків впливу системи оподаткування, як зовнішнього економічного фактору, на діяльність банку.

Результати. Значення податків та системи оподаткування як фактора банківської діяльності, зумовлене функціями, які вони виконують. У економічній літературі автори називають різні функції податків [3, 4, 6, 9]. Найбільш поширено є точка зору, що податки виконують дві основні функції — фіскальну та регулюючу.

З точки зору впливу на діяльність банків, найважливіше значення має регулююча функція податків і системи оподаткування в цілому, оскільки саме за її допомогою держава збалансовує свої інтереси з інтересами платників, впливаючи на останні. Регулююча функція в залежності від наслідків впливу податків на результати діяльності економічних суб'єктів може розглядатись як стимулююча, якщо окремі параметри певного податку заохочують платника покращувати результати своєї діяльності, або як дестимулююча (у випадку,

коли зміна окремих елементів податку призводить до недоцільності з боку платника подальшого розвитку діяльності у відповідному напрямку). Наприклад, при високих ставках податків банки прагнуть мінімізувати показник прибутку, створюючи штучні витрати. Надання ж пільг, наприклад, з оподаткування державних цінних паперів, доходів за кредитами підприємствам пріоритетних галузей економіки і т.д., покликане активізувати діяльність банків у вказаних напрямках.

Розглядаючи систему оподаткування з позиції її впливу на діяльність банків, на нашу думку, необхідно розрізняти систему оподаткування безпосередньо банків (прямий вплив) та систему оподаткування інших суб'єктів господарювання і населення (опосередкований вплив). Залежно від характеру впливу системи оподаткування напрямки та наслідки її впливу на діяльність банку будуть різними. Вплив системи оподаткування як економічного фактора діяльності банку зображено на рис. 1.

Як прямий фактор система оподаткування банків впливає на такі показники діяльності банків, як фінансові результати діяльності, витрати та собівартість продуктів і послуг. Витрати зі сплати податків впливають як на ліквідність банку (у силу того, що вони сплачуються за рахунок коштів, що знаходяться на кореспондентському рахунку), так і на розмір власних коштів (у силу того, що податки, як і будь-які витрати, приводять до зменшення прибутку, а значить і розміру капіталу банку).

Крім оподаткування діяльності власне банків на стабільне функціонування банківської системи значний вплив здійснює і порядок оподаткування підприємств і населення. Крім того, збільшення податкового тиску не тільки на банківські установи, але й на інших юридичних та фізичних осіб призводить до того, що знижується їх підприємницька активність. Відповідно, це призводить до зменшення залишків коштів на рахунках господарюючих суб'єктів. Згорання підприємницької активності призводить до збільшення безробіття, а це означає, що зменшуватимуться вклади фізичних осіб. Тобто оподаткування населення та організацій як клієнтів банків також визначає активність банків в

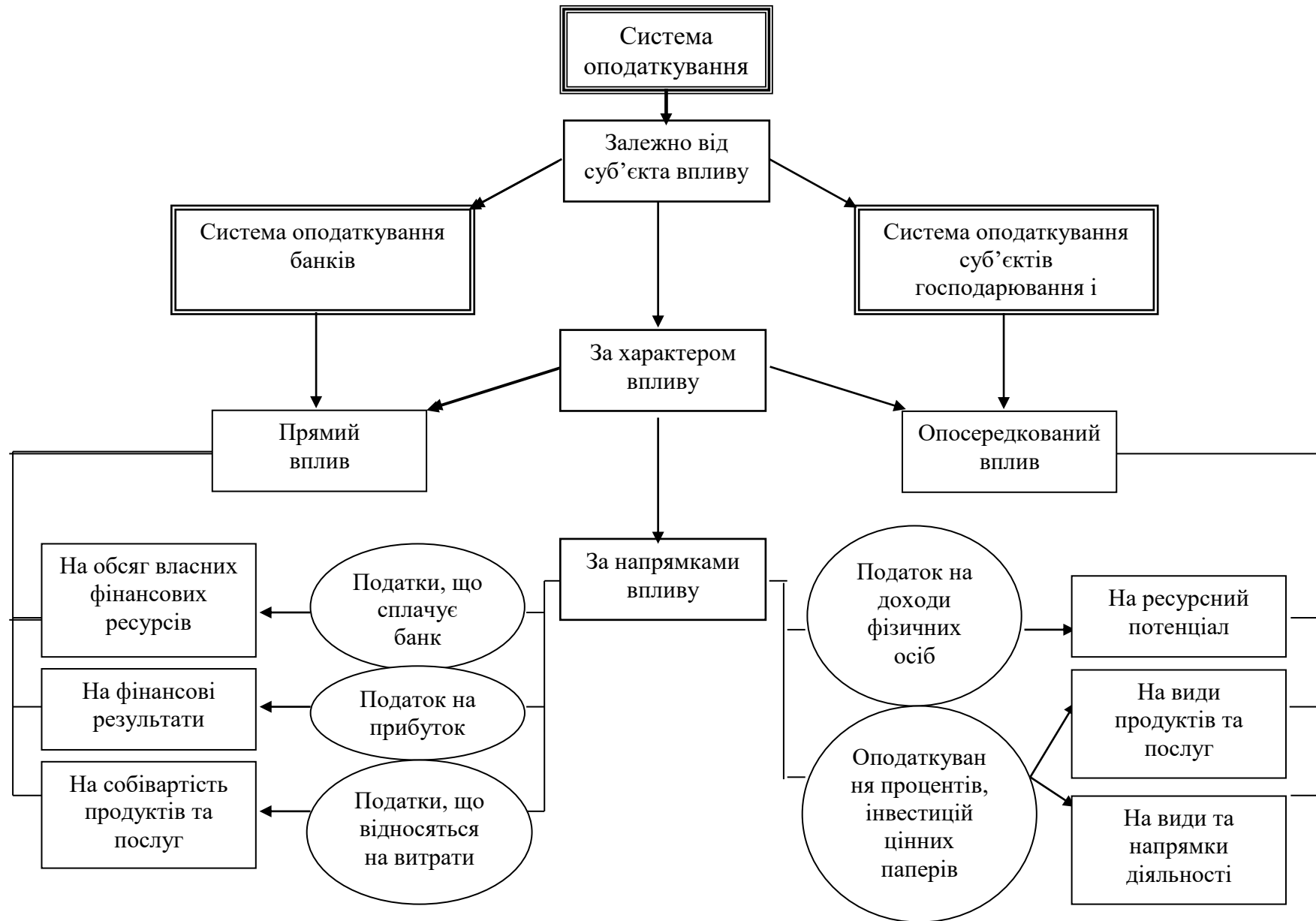

Рис. 1. Вплив системи оподаткування як фактору банківської діяльності

тих або інших сферах, в чому і полягає опосередкований вплив оподаткування як фактору банківської діяльності. Наприклад, розміщення в банках грошових коштів на депозитних рахунках зумовлює виникнення податкових зобов'язань у вкладників за отриманими процентними доходами. Отже, через оподаткування доходів фізичних осіб податкова система впливає на реальний та потенційний обсяг залучених ресурсів банку, а за допомогою реалізації системи податкових пільг та знижок при оподаткуванні процентів за кредитами, інвестиційних вкладень, цінних паперів — на структуру продуктів та послуг, що надаються банком, а також на вибір тих чи інших напрямків діяльності, які має намір розвивати банк.

Погоджуючись з думкою [2], що оподаткування має значний вплив як на окремі операції банку, так і на його діяльність в цілому, вважаємо, що оподаткування як фактор банківської діяльності, необхідно розглядати як з точки зору можливості його впливу (прямого чи опосередкованого) на діяльність банку, так і з погляду можливості управління ним.

Оподаткування як фактор діяльності банку, а також як один з найефективніших інструментів державного економічного регулювання, може суттєво впливати і на прийняття управлінських рішень. Обґрунтуванню необхідності врахування податкового фактору в процесі управління діяльністю банку останнім часом приділено увагу в працях багатьох науковців [2, 5, 7]. Вважаємо, що можливість банків впливати та управляти оподаткуванням значною мірою визначається функціями, які вони виконують у системі податкових відносин.

Функції, що виконуються банком в системі податкових відносин, формують відповідне податкове поле (табл. 1), яке і визначає значною мірою можливість управління оподаткуванням як фактором діяльності (мінімізація або оптимізація як прямого так і опосередкованого впливу). Податкове поле визначається сукупністю податків і зборів, що сплачуються банком (за рахунок власних коштів, чи за дорученням та рахунок інших осіб), із характеристикою

їх параметрів (об'єкт оподаткування, ставка податку, термін сплати, податкові пільги).

Таблиця 1

Основні податки та збори у складі податкового поля банку

Функції банку в податкових відносинах	Види податків згідно ст.14 Закону [8]		
	Загальнодержавні податки	Загальнодержавні збори та обов'язкові платежі	Місцеві податки
Податкове поле банку як платника податків	ПДВ. Податок на прибуток підприємств. Державне мито Плата за землю. Податок з власників транспортних засобів. Податок на нерухоме майно.	Збір на державне пенсійне страхування; збір на обов'язкове соціальне страхування; збір на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття — нараховуються і сплачуються за рахунок фонду оплати праці банку Збір на обов'язкове пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій — купівлі готівкової іноземної валюти. Збір на обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві. Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності (торгівлю іноземною валютою). Рентні платежі. Збір до фонду гарантування вкладів фізичних осіб.	Комунальний податок
Податкове поле банку як податкового агента	Податок на дивіденди. Податок на доходи фізичних осіб	Збір на державне пенсійне страхування; збір на обов'язкове соціальне страхування; збір на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття — нараховуються і утримуються із заробітної плати працівників банку. Збір на обов'язкове пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій — купівлі готівкової іноземної валюти.	

Банки є, як правило, рентабельними підприємствами, що отримують основну частину доходів у вигляді плати за надання фінансових послуг фізичним і юридичним особам.

Як і всі інші суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність, спрямовану на отримання прибутку на території України і за її межами, банки зобов'язані сплачувати до бюджету і державних цільових фондів податки та інші обов'язкові платежі, встановлені чинним законодавством — податок на прибуток підприємств, ПДВ (за деякими видами операцій), відрахування до

фондів пенсійного, соціального страхування на випадок втрати працездатності, безробіття і нещасних випадків на виробництві), податок на землю, податок з власників транспортних засобів, місцеві податки і збори та ін.

При цьому, використовуючи юридичну термінологію, у випадках сплати вищезазначених податків, вони виступають як платники податків, тобто особи, на які відповідним податковим законодавством безпосередньо покладені обов'язки по їх нарахуванню і сплаті (податок на прибуток підприємств, ПДВ, податок на землю, з власників транспортних засобів) [8]. В інших випадках банки можуть виступати як податкові агенти, тобто особи, які зобов'язані нараховувати і сплачувати податки від імені і за рахунок інших підприємств або громадян-платників податків, і, відповідно, вести податковий облік, надавати податковим органам звітність, а також нести відповідальність за порушення законодавства [8] (наприклад, податок на доходи фізичних осіб, утримання із заробітної плати).

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що оподаткування належить до групи зовнішніх економічних факторів банківської діяльності, на який банк не може активно впливати, а має пристосовуватися. Оподаткування є суттєвим фактором банківської діяльності, який поряд і в безпосередньому взаємозв'язку з іншими факторами здійснює як прямий, так і опосередкований вплив на діяльність банків. Залежно від суб'єкта впливу необхідно виділяти систему оподаткування власне банку, яка прямо впливає на фінансові результати, ліквідність, власні кошти, собівартість продуктів та послуг банку, та систему оподаткування інших суб'єктів господарювання та фізичних осіб — контрагентів банку, яка у свою чергу опосередковано впливає на види продуктів та послуг, що надаються банком, ресурсний потенціал, розвиток напрямків діяльності банку.

Банки в системі оподаткування виступають в ролі платників податків, податкових агентів, а також посередників між державою та іншими платниками податків в перерахуванні податків та зборів до бюджету та державних цільових фондів. Функції, що покладаються на банки податковим законодавством

формують і відповідне податкове поле, що і визначає можливості управління оподаткуванням як фактором діяльності банку.

Визначення податкового поля банку, місця оподаткування в системі факторів та його дії на банківську діяльність зумовлює необхідність розгляду і аналізу особливостей формування системи податкового менеджменту банку як засобу оптимізації як прямого, так і опосередкованого впливу податків, що і визначає напрямки подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Берназюк Я.О. Банки як суб'єкти податкових правовідносин. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. — Ірпінь. 2004 р.
2. Бутыльков М.Л. Налогообложение как фактор банковской деятельности: Монография. - М.: Финансы и кредит, 2002. - 184с.
3. Василик О.Д. Податкова система України: Навчальний посібник: Навчальне видання.- К.: ВАТ "Поліграфкнига", 2004.- 478 с
4. Вітлінський В.В., Скрипник А.В. Аналіз діяльності податкової системи України // Фінанси України (укр.).- 2005.- № 12.- С.19-32
5. Леушев А.А. Пути интеграции функциональной системы налогового менеджмента в организационную структуру коммерческих банков // Финансы и кредит (рус.).- 2007.- № 31.- С.49-54.
6. Мельник П.В. Особливості аналізу податкових відносин // Економіка і прогнозування (укр.).- 2001.- № 2.- С.78-89
7. Носков А.С. Корпоративный налоговый менеджмент кредитных организаций // Банковские услуги (рус.).- 2007.- № 11.- С.30-35.
8. Про систему оподаткування: Закон України в редакції Закону № 77/97-ВР від 18.02.1997 р. //http: //www.rada.gov.ua.
9. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія і практика становлення. – К.: Знання-Прес, 2004. – 453 с.

Євченко Н.Г. Оподаткування як фактор банківської діяльності / Н.Г. Євченко // Економіка: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – Вип. 240. – Т. I. – С. 69–75.